

بعد از سختیهای سال ۱۹۵۴ میلادی و تنش شدید بین شرق و غرب که به کشورهای وابسته به دو بلوک نیز سرایت کرد، ایران دیگر نمیتواند برای ایجاد نظم و امنیت کشور و مردم فقط به نیروهای نظامی و انتظامی موجود اکتفا کند، بنابراین نیاز به یک نهاد امنیتی بشدت احساس میشود.

محمد مصدق به هنگام نخست وزیری در سال ۱۹۵۲ میلادی، قانونی برای تشکیل یک سازمان اطلاعاتی ملی از تصویب مجلس شورای ملی گذرانده بود که سیر رخدادها اجازه تأسیس آن را نداد، اما این فرصت در اواخر سال ۱۹۵۶ بدست آمد و با تهیه و تدارک مقررات و آیین نامه های لازم و تصویب بودجه و تشکیلات سازمانی، وظایف و مسئولیتهای سازمان اطلاعات و امنیت کشور « ساواک » در ۳۰ ژانویه سال ۱۹۵۷ میلادی تشکیل شد.

ساواک، نخست به هفت اداره تقسیم میشود که وظیفه رسیدگی به امنیت داخلی و ضد جاسوسی را بعهده دارد و افسران برگزیده شده از مراکز اطلاعاتی ارتش به این سازمان منتقل میشوند و ریاست آن با یک امیر ارتش است. به دعوت دولت، گروهی از کارشناسان « اف. بی. آی » و « سیا » که در مسائل امنیت داخلی و خارجی از تبحر و توانایی بسیار برخوردارند، برای آموزش اعضای ساواک به ایران میایند.

ساواک بسان دیگر سازمانهای اطلاعاتی و امنیتی جهان، دارای پیچیدگیهای ویژه ای بود و در هاله ای از سرّ و رمز فرو رفته بود و به سبب دارا بودن سیستم مرزبندی، کارکرد مخفی، پنهان بودن عملیات و اقدامات آن، و از سویی کشته شدن هر چهار رییس آن و جعل و دروغگویی، بویژه پنهان کردن اسناد و مدارک باقیمانده توسط رژیم جمهوری اسلامی، بیشتر محصور دیوار بلندی است که هنوز ناشناخته باقی مانده است.

سرتیپ منوچهر هاشمی، مدیر کل اداره هشتم، مینویسد: « هیچکدام از ما کارمندان ساواک، از هر طبقه و گروه، مجاز نبودیم کوچکترین نوشته یا یادداشتی، حتی احکام اداری از نوع ترفیع، تقدیر، ماموریت و غیره را که نشاندهنده خدمت در ساواک باشد، از اداره خارج کنیم. هر نوع ابلاغی فقط به رویت ما رسانده میشد و سپس پایگانی میگرددید.»

تشکیلات سازمانی ساواک بعدها دگرگون شد و همچون دیگر دستگاه های اطلاعاتی از سیستمها و روشهای پیشرفته و مدرن استفاده میکرد. ساواک بهنگام انحلال در سال ۱۳۵۷، دارای حدود سه هزار و پانصد عضو بود.

ساواک از يك سازمان مرکزی و ده اداره کل که کاملاً از هم مستقل بودند ایجاد شده بود.

سازمان مرکزی، حوزه ریاست، دبیرخانه، قائم مقام سازمان، بازرسی کل، بازرسی مالی، دبیرخانه شورای امنیت، بودجه، دادگاه اداری و ستاد ادارات کل استانها و نمایندگیهای خارج از کشور را در بر میگرفت.

*** اداره کل یکم - مسئول امور اداری، کارگزینی، استخدام، تشریفات و مخابرات بود.**

*** اداره کل دوم -** مشهور به اداره کل جاسوسی. مسئول جمع آوری و کسب اطلاعات خارجی بویژه از کشورهای هدف و نفوذ در دستگاه های اطلاعاتی و سازمانهای مهم و مخفی بود که اطلاعات بدست آمده را برای بررسی و تجزیه و تحلیل و تهیه گزارش نهایی در اختیار اداره کل هفتم قرار میداد.

*** اداره کل سوم -** معروف به اداره کل امنیت داخلی. این اداره کل، گسترده ترین بخش عملیاتی ساواک با داشتن وسیعترین امکانات و تجهیزات بود و در افکار عمومی معنی و واژه ساواک در این اداره خلاصه میشد. مسئولیت کلی این اداره، کسب اطلاعات از فعالیتهای خرابکارانه و سیاسی درون مرزی و انجام عملیات ضد تروریستی و ضد براندازی بود. نمایندگیهای این اداره در خارج از کشور و در پوششهای گوناگون، حرکتهای سیاسی و براندازی بر علیه مصالح ایران را زیر نظر داشت.

*** اداره کل چهارم -** در واقع اداره کل ضد اطلاعات ساواک و حفاظت این سازمان بود. از جمله وظایف این اداره مراقبت از احتمال همکاری اعضای ساواک با دستگاه های امنیتی خارجی و همچنین تأمین امنیت آنان، حفاظت اسناد و مدارک طبقه بندی شده، حفاظت اماکن و حفاظت پاسداران ساواک بود.

*** اداره کل پنجم -** یا اداره کل فنی. مسئولیت فنی مربوط به شنود تلفنی، تعقیب و مراقبت، عکاسی و فیلمبرداری، استراق سمع، بازکردن قفل و امثال آن را بعهدہ داشت.

* **اداره کل ششم** - حسابداری و امور مالی، تدارکات و کارپردازی، اداره امور موتوری، باشگاهها، خانه های امن و ساختمانهای ساواک و همچنین تخصیص اعتبارات برای عملیات را در بر میگرفت.

* **اداره کل هفتم** - اداره کل اطلاعات خارجی. وظیفه این اداره ارزیابی، بررسی، تجزیه و تحلیل اطلاعات، گزارشها و اخبار رسیده از اداره کل دوم و سایر منابع اطلاعاتی از جمله نمایندگیهای سیاسی ایران در خارج، رسانه های خارجی و سازمانهای اطلاعاتی کشورهای دوست و برگردان مطالب مربوط به ایران و منطقه از منابع غیر فارسی، همچون انگلیسی، فرانسه، آلمانی، روسی، چینی، عربی و غیره، در جهت تکمیل اخبار و اطلاعات و انعکاس در گزارشها یا بایگانی ویژه. تهیه بولتن روزانه و بولتن های اطلاعاتی نوبه ای در مورد کشورهای هدف و سازمانهای سیاسی و شبه نظامی و امنیتی در پیوند با منافع و امنیت ملی ایران از دیگر مسئولیتهای این اداره بود. این بولتنها و گزارشها برای دفتر مخصوص شاهنشاهی، دفتر نخست وزیر، دفتر ویژه اطلاعات، بازرسی شاهنشاهی، ستاد مشترک ارتش شاهنشاهی، وزارت امور خارجه، مقامات ساواک و وزارتخانه ها و سازمانهای دیگر بر حسب موضوع و وظیفه و بر پایه فهرست گیرندگان روانه میشد.

* **اداره کل هشتم** - مشهور به اداره کل ضد جاسوسی. مسئولیت اقدامات پنهان ضد جاسوسی و مقابله با عملیات عوامل جاسوسی بیگانه در داخل کشور را بعهده داشت.

* **اداره کل نهم** - بخش تحقیقاتی و در واقع بایگانی ساواک در مورد افراد، سازمانها و موسساتی بود که لازم به داشتن آگاهی و اطلاعات از آنها بود. این اداره همچنین وظیفه داشت اطلاعات مربوط به افرادی که نیاز به آگاهی هایی در باره آنها از لحاظ استخدام، مأموریت، ترفیع و امثال آن بود، فراهم و در کارتهای ویژه نگهداری کند.

* **اداره کل دهم** - اداره کل آموزش. وظیفه آموزش اعضا و کارکنان ساواک بر اساس نیازهای هر بخش از زبان خارجی تا دوره های فنی، مثل آموزش خط شناسی، بررسی اطلاعات، تهیه گزارش، بازجویی، مخابرات، حفاظت، تعقیب و مراقبت و غیره بر عهده این اداره کل بود.

بگونه کلی و خلاصه، دو اداره کل دوم و هفتم، سازمان اطلاعات خارجی و سه اداره کل سوم، چهارم و هشتم، سازمان ضد اطلاعات بودند که در مجموع مسئولیت امنیت کشور را بعهدہ داشتند. پنج اداره کل دیگر وظیفه پشتیبانی و تدارکاتی ادارات کل یاد شده را داشتند.

رئیس ساواک، معاون نخست وزیر بود و **سپهبد تیمور بختیار**، نخستین رئیس ساواک بود که پس از فرار از ایران به عراق، به هنگام شکار در نزدیکی مرز ایران به قتل رسید. پس از او، **سرلشگر حسین پاکروان**، ریاست سازمان را بعهدہ گرفت. **آرتشبد نعمت الله نصیری** سومین رئیس ساواک بود که سیزده سال ریاست این سازمان را بعهدہ داشت. چهارمین و آخرین رئیس آن، **سپهبد ناصر مقدم** بود که هر سه نفر آنان توسط رژیم تروریستی جمهوری اسلامی غاصب، بدون محاکمه و حق صحبت و دفاع، به جوخه اعدام سپرده شدند.